Turkish Studies

Volume 14 Issue 3, 2019, p. 1355-1370

DOI: 10.29228/TurkishStudies.22410

ISSN: 1308-2140

Skopje/MACEDONIA-Ankara/TURKEY

INTERNATIONAL
BALKAN
UNIVERSITY

EXCELLENCE FOR THE FUTURE
IBU.EDU.MK

Research Article / Araştırma Makalesi

Article Info/Makale Bilgisi

✍ Received/Geliş: 03.12.2018

✓ Accepted/Kabul: 10.06.2019

✍ Report Dates/Rapor Tarihleri: Referee 1 (24.12.2018)-Referee 2 (25.12.2018)

This article was checked by iThenticate.

EURİPİDES'İN "HELENE" VE SELAHATTİN BATU'NUN "GÜZEL HELENA" ESERLERİNDE KADIN İMGESİNİN KARŞILAŞTIRILMASI*

Ülfet DAĞ**

ÖZ

Antik Yunan ve Türk tragediyalarına ait iki eser "*Helene*" ve "*Güzel Helena*" kadın imgesi açısından benzerlikler taşımaktadır. Bu eserlere ismini veren ve eserlerin ana kadın figürü olan Helene, Yunan mitolojisinin en bilinen kadınlarından biridir ve farklı eserlere konu olmuştur. Örneğin Margaret George, 2008 yılında kaleme aldığı "*Truva'da Helen*"de "*İlyada*" destanını romanlaştırmıştır. Eserde Helen'in çocukluğu, gençlik yılları ve Truva'da yaşadıkları kendi ağzından aktarılmıştır. Bir diğer örnek Goethe'nin "*Faust*" adlı eseridir. Eserde Helena güzelliği ile Faust'u etkilemiştir ve Faust onun bu güzelliğine karşı koyamamıştır.

Antik Yunan edebiyatının Sophokles ve Aishylos ile birlikte önemli tragedya yazarlarından olan Euripides "*Helene*" eserinde hem bir miti yeniden canlandırmış hem de kendi bakış açısından farklı unsurlar eklemiştir. Helene'nin kaderi farklı bir yer ve zaman diliminde yeniden çizilmiştir. Görünen olayların arkasında yepyeni bir eser yaratan yazar, kadın olarak Helene'i yüceltmıştır. "*Güzel Helena*" isimli eser 1944 yılında Selahattin Batu tarafından kaleme alınmıştır. Yazar eseri Yunan mitolojisinden hareketle, kendi kültürel ve toplumsal değerleri ışığında yorumlamıştır. Bu değerler özellikle eserin baskın kadın figürü Helena'da belirgin hâle getirilmiştir. İki eser ortak bir konudan beslenmiş ve her iki yazar kendi bakış açılarından kadın imgesi yaratmışlardır. Yansıtılan kadın figür, fiziksel özelliklerinin dışında kişisel özellikleri ile ön plana çıkmıştır. Bu çalışmada yazarların yeniden canlandırılan mitteki kadın figürü nasıl kurguladığı, bu kurgulamada ne gibi benzerliklerin ve farklılıkların görüldüğü karşılaştırmalı olarak

* Bu makale, Dr. Öğr. Üyesi Mehmet SEMERCİ danışmanlığında tamamlanan *Euripides'in Helene ve Selahattin Batu'nun Güzel Helena Eserlerinde Mitik Unsurların Karşılaştırılması* başlıklı Yüksek Lisans tezinden üretilmiştir.

** Arş. Gör. Dr., Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Karşılaştırmalı Edebiyat Bölümü, E-posta: ulfet_dag@hotmail.com

ortaya çıkarılacaktır. Eserlerdeki kadın algısı, kadına yaklaşım ve kadının toplumsal yaşamdaki görünümü ve konumu feminist eleştiri aracılığıyla analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Helene, Antik Yunan, mit, kadın algısı.

COMPARISON OF FEMALE IMAGE IN EURIPIDES' "HELENE" AND SELAHATTIN BATU'S "GÜZEL HELENA"

ABSTRACT

The Works named "Helene" and "Güzel Helena" belonging to Ancient Greek and Turkish tragedy have similarities in terms of female images. Helene, who gave the name to these works and is the main female figure of the works, is one of the most known women of Greek mythology and subjected to various works. For example, Margaret George novalized the Epic "*Iliad*" in her novel named "*Helen of Troy*" in 2008. In the book, Helen's childhood, youth and her experiences in Troy were narrated by her own words. Another example is Goethe's work named "*Faust*". In this work, Helena influenced Faust with her beauty and Faust couldn't resist her beauty.

Euripides, an important tragedy writer, together with Sophocles and Aishylos of ancient Greek literature, revived a phenomenon and added different elements from his own point of view in the work "*Helene*". Helene's destiny was redrawn at a different location and time. The author, who created a brand new work behind the appearing events, glorified Helene as a woman. The work named "*Güzel Helena*" was written by Selahattin Batu in 1944. The author interprets his cultural and sociological values in the light of Greek mythology. These values are especially evident in Helene, the dominant female figure. Both works were fed from a common theme and both authors reflected their perspectives and cultural values on women. The reflected figure came to the forefront with her personal qualities apart from her physical characteristics. In this study, it will be revealed how authors design the revived figure and how similarities and differences are seen in this respect. Woman's perception, appearance and position of woman in social life in the Works will be analyzed in terms of feminist approach.

STRUCTURED ABSTRACT

Helene, being the subject of ancient Greek and Turkish tragedies, is one of the most known female figures of Greek mythology. In the tragedies named "Helene" and "Güzel Helena", both the main figure and the perception of women in Ancient Greek and Turkish society were reflected. In the light of feminist criticism, it was discussed how the women were constructed and positioned in patriarchal order and what images were used for women. Helene is the main figure in the tragedies "Helene" and "Güzel Helena". She is also as a reflection of the perception of women in ancient Greek and Turkish society.

In this study, it was discussed how the women were constructed and positioned in patriarchal order and what images were used for women in the light of feminist criticism.

The perception of women in ancient Greek and Turkish societies, the value and the role given to women were examined. In ancient Greece, women were crushed and deprived of all rights and excluded. Euripides, one of the important writers of the ancient Greek tragedy together with Sophocles and Aeschylus, recreated the Helene figure in different place and time. In this re-creation process, Euripides excluded Helene from the perception of women in the ancient Greek society and glorified her from his own perspective. He also depicted Helene, seen as the reason for the arrival of the Trojan War, as a loyal and devoted mother to his husband. He sent real Helene to Egypt and her similar image to Troy. Helene, who lived in the palace of King Proteus, appeared as a loyal, patriotic and compassionate mother who felt longing for both her family and her homeland.

On the other hand, Selahattin Batu reflected the value given to women in Turkish society through a universal figure in "Güzel Helena". While the author depicted the Turkish woman through Helena figure, he also criticized through the Trojan War the destructiveness and pessimism of the Second World War, in the period when the work was written. From the perspective of the woman, the author has made humanistic thinking a focal point. He placed women's love, compassion, and mercy of motherhood against all the negativities of the war.

The common points of the two works examined in the study were primarily that they were written by two male writers. Another common characteristic is that they reflect their social structure and the perception of women in society. It was observed that the perception of women in the understanding of the ancient Greek community and Euripides were different. Euripides exalted the woman and acted in contrast to society. Selahattin Batu created Helena, who reflects the cultural and social values of Turkish society. The understanding of women in "Güzel Helena" and Turkish society are similar. The authors gave the same values to Helene and Helena. In these Works, Helene and her role in the Trojan War were taken in another dimension. In both Works, fed from "Iliad", the same characteristics were given to Helene and Helena figures. Helene and Helena were depicted as a patriot who was loyal to their husbands, devoted to their children, tearful to the people and children who died in the war, and shaved, compassionate and merciful. Both writers described this figure with the similar personal characteristics not her physical beauty. It can be said that the writers are concerned about message making in the reproduction of the universal issue, the Trojan War. As mentioned earlier, Batu, through this war, criticized the destructiveness of the Second World War and the death of innocent people through this work.

In lands and societies where war and injustice dominated, the woman stood in the face of all negativities with her motherhood, loyalty and patriotism. From the point of view of Helene and Helena, as the head figures of the works, it was tried to determine the female image from the perspectives of male writers. The place of women in society, the features given to women, the perception of women in social life, the point of view of the authors and the reflections of the works were

examined. Both writers created a woman image through a universal figure. Euripides had an attitude in contrast to the society he lived in. On the other hand, Selahattin Batu wrote *Helena*, in which he reflected his social, cultural and period elements.

Keywords: Helene, Ancient Greek, myth, woman perception.

Giriş

Antik Yunan tiyatrosunun Sophokles ve Aishylos ile birlikte önemli tragedya yazarlarından olan Euripides, tragedya türünde önemli değişimlere öncülük etmesinin yanı sıra tragedyaya pek çok yenilik getirmiştir. Euripides'in eserlerinde sofist felsefenin ağırlığı hissedilir. Sofist felsefe, Anaxagoras, Protagoras ve Gorgias'ın öncülüğünde M.Ö. 4. ve 5. yüzyıllarda ortaya çıkmıştır. İlkeleri arasında gençlere doğru düşünme, konuşma ve eylemeyi öğretmek ve başarılı yurttaş yetiştirmek vardır. Sofistler düşünceyi düşünce konusu yapan, aklın sınırlarını araştıran felsefi sorgulamalar yapmışlardır (Akarsu, 1998: 161). Euripides, eserlerinde mitleri eleştirel bir bakış açısıyla işlemiştir. Bu eleştirel bakışın sofist felsefeden ileri geldiği düşünülebilir. Bu yönüyle Sophokles ve Aishylos'tan ayrılmaktadır. Euripides M.Ö. 412 yılında kaleme aldığı "*Helene*" adlı tragedyasında konu olarak Helene efsanesini seçmiştir. Eserde üç tanrıçanın birbirine düştüğü güzellik yarışmasının sonucunda Paris'in seçtiği Helene anlatılır; fakat hikâyede bazı değişiklikler yapılmıştır. Paris, Helene'in kendisini değil tanrıça Hera'nın Helene'e benzer olarak yarattığı sahte Helene'i Truva'ya götürmüştür. Eserde Truva Savaşı'nın önemli kahramanı Helene'i farklı bir şekilde yorumlayarak konu değişimine gitmiş ve kadının toplumdaki değerini yüceltmıştır.

Çalışmamızda kadın imgesini inceleyeceğimiz diğer eser "*Güzel Helena*" dır. Eser, Selahattin Batu tarafından 1944'te yazılmış ve 1945'te Ankara Devlet Tiyatrosu sanatçıları tarafından Büyük Tiyatro'da oynanmıştır. Yazar, Yunan mitolojisinden etkilenerek eserler kaleme almıştır. Bu etki "*Güzel Helena*"da da görülmektedir. Eserin konusu Truva Savaşı'dır ve yazar savaş aracılığıyla kendi yaşadığı dönemin ve toplumun bazı özelliklerini eserine yansıtmıştır. Eser, II. Dünya Savaşı'nın yaşandığı dönemde kaleme alınmıştır.

"Batu, bu eserini II. Dünya Savaşı sırasında yazar. Savaş süresince insanların ilkel içgüdülerine yenik düştüğünü, birbirine zulüm etmekten zevk aldığını, haksız yere kan dökmekten çekinmediğini görür. Bu ilkel duyguların karşısında insanlığın yüceliğini, asilliğini ve sevgisini savunur" (Zerenler, 2005: 206).

Yazar Truva Savaşı ile II. Dünya Savaşı'nı özdeşleştirerek savaşın yıkıcılığı ile ilgili farkındalık yaratmaya çalışmıştır. Eserin düşünce yapısının temelinde masumların savaş yüzünden zarar görmemesi, savaş adına yapılan eziyetlerin insanlığa aykırı olduğu düşüncesi vardır. Bu anlamda da eser uluslar arası hümanist düşünceyi merkezine oturtmuştur (Ünlü, 2003: 554). Yazar, "*Güzel Helena*" eserinde Yunan mitolojisinin en bilindik anlatısını ele almaktadır. Özellikle eski Yunan'a ilgi duyan yazar Yunan mitolojisini, masallarını ve filozoflarını çok sevdiğini şu şekilde dile getirir:

"Eski Yunan'ı ilk gençliğimden beri severim. Onların beyaz tanrılar dünyası, duygularımın ilk ışığı açıldığı günden beri beni bağlamıştır. Masallarına hayran olmuşum, filozoflarını sevmişim, Yunan düşüncesindeki açıklık, aydınlık beni içimden sarmış, kafamı şekillendirmiş, hayalimi beslemiştir" (Batu, 1959: v).

Yazarın Yunan düşüncesine olan ilgisi sadece düşünce dünyasına değil eserlerine de etki etmiştir: "*(...) önce Fransızca bir mitoloji kitabı buldum; sonra İlyada ve Odyse'yi getirttim; arkasından Heziod geldi; nihayet Sophokles, Euripides, Eschyle'i okudum. Felsefe tarihlerini, psikoloji ve sosyolojiyi ihmal etmiyordum"* (Ünlü, 2003: 551). Batu, Antik Yunan düşüncesi ve

eserlerinden beslenmiş, bu kaynakları kendi kültürü, toplumsal değerleri ve yaşadığı dönem özellikleriyle harmanlayarak eserler kaleme almıştır. Yazarın mitolojiden seçilen Truva Savaşı ile II. Dünya Savaşı'nı sentezlemesi oldukça dikkat çekicidir. Burada elbette önemli olan noktalardan bir tanesi, nasıl olur da antik bir savaşın hâlâ günümüze konu olabildiği sorunsalıdır. Truva Savaşı, "...ya da Destanı, bir tarafta tanrıların ulvi saçmalığının, öbür tarafta ise insan acılarının bir çarpışmasıdır aslında. Altın elmanın üç güzellerden hangisine verileceğine dair yapılan bir yarışmanın sonucu olarak, tanrıların kutuplaşması ve anlam verilemez mücadeleleri karşısında insanoğlunun ciddiyeti ve çektiği acılar yer almaktadır"(Edman ve Öztürk, 2018: 429). Bu bağlamda merkezi insan olan ve insan duygularının tanrıların doğası ile özdeşleştirerek değişkenliklerinin sergilenmesi en nihayetinde insanın kendini anlatmasından başka hiçbir şey değildir. Şu halde o gün merkezde olan insan bugün de merkezdedir ve değişen hiçbir şey yoktur. Zira o günün otorite ve güç savaşı bugünün de ana meselesidir.

Başa dönecek olursak, Truva Savaşı, Homeros'un "*İlyada*" destanında geçmektedir. "*İlyada*", İlyada ya da Truva olarak anılan kentin destanıdır. Destan, yirmi dört bölüm ve on altı bini aşkın dizeyle Truva Savaşı'nın dokuzuncu yılında elli bir günlük süreci anlatır. Truva efsanesinin pek çok farklı versiyonu mevcuttur ancak Homeros'un sunduğu versiyon yazıya geçirilmiştir. Bu da Homeros'un sunduğu versiyonun toplumun beğenisini daha çok kazandığını göstermektedir (Latacz, 2001: 76). Homeros'un bu noktada hem Antik Yunan hem de Avrupa'nın kültür zemininin oluşumunda etkisi büyüktür. Homeros ismi, 2500 yılı aşkın süre boyunca (ilk önce Yunanistan'da, sonra Roma ve Bizans'ta, daha sonraları ise Rönesans döneminden itibaren Avrupa milletlerinin yeni kültür gruplarında) ünlü şairler için ışık saçan bir kavram olmuştur (Latacz, a.g.e.: 3). Özellikle "*İlyada*" destanının Yunan sınırlarını aşarak modern Avrupa kültür ve edebiyatının başat esin kaynağı olduğunu söyleyebiliriz. Homeros destanda on yıl süren Truva Savaşı'nın elli bir gün süren son olaylarını konu edinmektedir. Agamemnon ve onunla savaşmayı kabul etmeyen Akhilleus'un öfkesini anlatmaktadır. Bu öfkenin nedeni Agamemnon'un Akhilleus'un esir olarak aldığı Briseis'i istemesidir. Akhilleus, Peleus'la Thetis'in oğlu, en büyük Yunan kahramanıdır. Agamemnon kral ve başkomutandır. Truva'ya savaş açmasının nedeni kardeşi Menelaos'un eşi Helene'nin Truvalılar tarafından kaçırılmasıdır. Bir diğer açıdan da Akhilleus ölümsüzlüğü savaşarak kazanmak istemektedir. Yarı ölümsüz olsa da nesiller boyunca hatırlanabilmenin tek yolu Akhilleus için Truva'ya gidip savaşmaktır.

Çalışmamızda incelenecek eserler Truva Savaşı'nı esas almaktadır ve her iki tragedyanın kaynağı da Homeros'tur ve eserlerde "*İlyada*" etkisi görülmektedir. Eserlerin kaleme alındığı tarihler arasındaki fark göz önünde bulundurulduğunda zaman ve mekân farkı olmaksızın bu etkinin sürdüğü görülmektedir. Eserlerin de ana konusunu oluşturduğundan Truva Savaşı'nın çıkış nedeni ile ilgili bilgi vermek yerinde olacaktır. Truva Savaşı aslında güzelliğin savaşıdır. Olay, Zeus'un tanrıça Thetis ve Peleus'un evliliklerini kutlamak için düzenlediği eğlenceye kavgâ tanrıçası Eris'i çağırmasıyla başlar. Eris bu düğünü duyar ve katılmak ister ancak kendisine izin verilmez. Bunun üzerine en güzel tanrıçaya verilmesi için ortaya bir Altın Elma fırlatır. Bütün tanrıçalar bu elmaya sahip olmak ister ancak sadece Hera, Athena ve Aphrodite seçilir. Üç tanrıça kararın Zeus tarafından verilmesini isteseler de Zeus böyle bir karar vermez ve seçimi İda Dağı'nda yaşayan Paris'in yapmasını söyler. Burada Paris'e bir paragraf açmak gerekir çünkü Zeus'un seçimi ona bırakması tesadüfî değildir. Paris, diğer adıyla Aleksandros, Truva kralı Priamos'la karısı Hekabe'nin en küçük oğludur. Kraliçe onu doğurmadan birkaç gün önce uykusunda bir düş görür. Karnından çıkan bir alev Truva surlarını sarar ve bütün şehri yakar. Falcılar bu rüyayı kötüye yorumlayıp, doğacak çocuğun şehri yıkıma götüreceğini söylerler. Bunun üzerine kral Priamos da bebek doğunca, uşağına onu İda Dağı'na bırakmasını emreder. Uşak da vahşi hayvanların onun hakkından geleceğini düşünerek bebeği İda Dağı'na bırakır; fakat daha sonra çocuğu Agelaos adında bir çoban bulur, büyütür. Adını Aleksandros koyar. Oinone adında bir nympa (su perisi) ile evlendirirler; fakat mutlulukları Paris'in İda Dağı'nda yapmış olduğu seçimle fazla uzun sürmez (Erhat, 2002: 237- 238). İda Dağı'nda, tanrıçalar Paris'in

kendilerini seçmeleri için çeşitli vaatlerde bulunur. Altın Elma'nın kendisine verilmesi karşısında Hera zenginlik, Athena cesaret ve bilgelik, Aphrodite de dünyanın en güzel kadını Helene'i vaat eder. Paris Altın Elma'yı Aphrodite'e verir ve Hera ile Athena'yı Truvalılara düşman eder (Rosenberg, 2004: 90-91). Burada önemli olan nokta Aphrodite'in Paris'e vaat ettiği Helene'in Menelaos ile evli olduğunu gizlemesidir.

Aklı tanrıça Aphrodite'in verdiği sözde olan Paris, şehre inip kendini kral Priamos'a tanıtır. Truva'da yarışmalar düzenlenir, Paris bu yarışmalarda birinci olur. Tanımadığı kardeşleri tarafından öldürülme tehlikesi yaşar. O da Zeus sunağına sığınır. Kız kardeşi Cassandra da onun kim olduğunu anlar ve ailesine haber verir. Priamos ve Hekabe ölü sandıkları oğullarını sevinçle kucaklar (Erhat, 2002: 237- 238). Paris, gerçek ailesinin kim olduğunu öğrenmesinin ardından Sparta'ya gider ve Helene'i kaçıtır. Helene'i kandırdı mı, Helene ona gönül verip kaçırılmaya razı oldu mu sorusu Homeros dâhil diğer yazarlar tarafından da pek açıklanmaz (Erhat, a.g.e.: 132).

Helene, tanrı Zeus ve Leda'nın kızıdır. Güzelliğinden dolayı küçükken Theseus tarafından kaçırılmış ancak kardeşleri tarafından kurtarılmıştır. Kendisi ile evlenmek isteyen pek çok talibi vardır ve bu talipler aralarındaki çatışmayı ortadan kaldırmak için bir seçim yaparlar. Menelaos seçimden galip çıkarak Helene ile evlenme hakkını kazanır. Aralarında Odysseus'un da bulunduğu diğer talipler Helene'in evleneceği kişiye, eğer biri Helene'i elinden almaya kalkarsa yardım edeceklerine dair yemin ederler. Paris'in Helene'i Truva'ya kaçırmayla da edilen yemin yerine gelir ve bütün kahramanlar Helene'i geri getirmek için Truva'nın yolunu tutarlar (Fink, 1997: 127). Truva Savaşı da bu şekilde başlar. Savaşın Helene'i ilgilendiren boyutu da burada gizlidir. Çalışmamızın çıkış noktasını bu savaşı konu edinen eserlerdeki Helene figürü oluşturmaktadır. Eserlere ismini veren Helene figürü aracılığıyla feminist eleştiri ışığında kadına bakış açısının sunulduğu tragedyalar incelenecektir.

Eserleri incelerken kullanacağımız feminist eleştiri hakkında bilgi vermek yerinde olacaktır. Feminist edebiyat eleştirisi 1960'lı yıllarda Amerika, Fransa ve İngiltere'de yeniden yeşeren feminist hareketin edebiyata yansımasıdır. Feminist eleştiri denilince öne çıkan isimler arasında Virginia Woolf, Simone de Beauvoir, Hélène Cixous, Luce Irigaray, Julia Kristeva, Betty Friedan, Kate Millet, Sandra Gilbert ve Susan Gubar bulunmaktadır. Bu isimlerin kaleme aldığı pek çok kitap ve makale feminist eleştirinin düşünsel temelini oluşturmuştur. Feminist edebiyat eleştirisi 1960'larda ikinci dalga feminizm akımı ile başlatılsa da aslında tam olarak bu zamanda ortaya çıkmamıştır. Nitelik kazanması ve bilinçli bir şekilde ifade edilmesi 1970'li yılların sonu itibarıyla hem kadınların kadınlar hakkında yazdıkları hem de erkeklerin kadın zihni, bedeni, sanatı ve fikirleri hakkında yazdıklarıyla belirginleşmiştir. Feminist edebiyat eleştirisi başlangıçtan itibaren kadın yazı geleneğini ortaya çıkarmayı, ilk feministlerin erkek ve erkek zekâsını norm olarak kabul eden düşüncesine karşı çıkmayı amaçlamıştır (Plain ve Sellers, 2007: 2-3).

Edebî eserleri feminist eleştiri açısından yorumlamada sınırlılıklara ve odak noktalarına ilişkin farklı görüşler bulunmaktadır. Maggie Humm'a göre feminist eleştiri üç temel varsayım üzerinde durur. Birinci varsayım cinsiyetin dil aracılığıyla oluştuğunu ve bu oluşumun da yazıda görünür olduğunu ileri sürer. İkinci varsayım cinsiyet bağıntılı yazı stratejilerinin var olduğudur. Cinsiyet bağıntılı yazıdan kast edilen erkek ve kadının farklı söz dağarcığına sahip olmasından kaynaklanan farklı türlerde cümle kurmalarıdır. Feminist eleştirinin üçüncü varsayımı ise kadın yazarların eser kaleme alırken eril ölçütler kullanmalarındadır (Humm, 2002: 21-22). Söz konusu varsayımların yanı sıra önemli olan nokta feminist eleştirinin bir metin üzerinde yanıtını aradığı soruların neler olduğudur. Feminist eleştirinin amaçları dört sorun üzerinden şekillenir:

- Eril edebiyat metinleri ve eril edebiyat tarihini ataerkil varsayımlardan hareketle yeniden incelemek ve kadınların bu çerçevede nasıl konumlandırıldığını tespit etmek.

- Kadınların yazar olarak görünmezlikleri ve kaleme aldıkları metinleri incelenerek yeni bir edebiyat tarihi oluşturmak.
- Okura feminist bir bakış sunarak eserlerde anne-kız empatisinin yansımaları gözlemlemek.
- Yeni bir yazı türü ve okuma bütünlüğü ile feminist okurun edimde bulunmasını sağlamak (Humm, a.g.e.: 26).

Feminist eleştiri kadının - okuyucu ve yazar olarak- sessizlik kültürünün ortadan kaldırmasını, politik görüntü içinde kadınların yer almalarını, aktif katılımlarının sağlanmasını ve çalışmalarını mümkün kılar. Ayrıca kadın edebiyatı ve sanatı üzerine yapılan çalışmalar kadını güçlendirir, güçlü kadın kimliğini ön plana çıkararak büyük bir dayanışma duygusu yaratır. Feminist eleştirinin üç ayrı alt bölümü vardır. Bunlardan ilki erkek yazarların eserlerindeki kadın imgesi, ikincisi kadın yazarların eserlerinin incelenmesi ve üçüncüsü de hala şekillenmesi gereken geleceğe yönelik feminist bir anlayıştır. Bu anlayış, eserlerini feminist bir bakış açısıyla kaleme alacak yazarlara rehberlik edebilmelidir (Donovan, 1989: xiii-2).

Feminist eleştirinin yukarıda bahsi geçen varsayımları ve eser incelemede tartıştığı sorulara Berna Moran farklı bir bakış açısıyla yaklaşır. Moran, feminist eleştirmenlerin "*okur olarak kadına yönelik*" ve "*yazar olarak kadına yönelik*" olmak üzere iki ana yaklaşımı bulunduğunu belirtir (Moran, 2014: 250). Bu iki ana yaklaşım feminist eleştirinin hem okur hem yazar odaklı olduğu görüşü ortaya çıkmaktadır. "Okur olarak kadına yönelik" yaklaşımında erkek yazarların yapıtlarında kadına ait imgelerin, cinsiyetin yansıma şeklini feminist açıdan yorumlama esas alınırken, "yazar olarak kadına yönelik" yaklaşımı hem edebiyat tarihindeki kadın yazarları ele alır hem de ortaya çıkacak bir kadın söyleminin olasılıklarını irdeler (Moran, a.g.e.: 250-254).

Çalışmada feminist eleştiri ışığında erkek yazarlar tarafından üretilmiş metinlerde ataerkil düzen içinde kadının nasıl kurgulandığı, konumlandırıldığı ve kadına yönelik hangi imgelerin kullanıldığı ve kullanılan imgelerin oluşumunda toplumun etkisi irdelenecektir.

1. "Helene" ve "Güzel Helena"ya Dair

Euripides'in M.Ö. 412 yılında kaleme aldığı "*Helene*" adlı tragedyanın konusu Truva Savaşı ve Helene'dir. Eserde üç tanrıçanın birbirine düştüğü yarışma sonucu Paris'e "*ödül olarak*" verilen Helene anlatılır; fakat Euripides bu durumu değiştirir. Paris, Helene'in kendisini değil Hera'nın Helene'e benzer olarak yarattığı Helene'i Truva'ya götürür. Gerçek Helene ise Hermes'in kılavuzluğunda Mısır Kralı Proteus'un sarayına gönderilir. Kral Proteus Helene'yi koruyup kollar. Helene savaş bitimine kadar Mısır'da kalır ve kocası Menelaos'u bekler. Kral Proteus'un oğlu Theoklymenos Helene ile evlenmek ister ve onu bu konuda zorlamaktadır. Savaşın bitiminde bir tesadüf sonucu denizin gemisini Mısır'a doğru sürüklediği Menelaos, kral Proteus'un sarayına gelir ve gerçek karısı Helene'i bulur; fakat bu durumdan habersizdir. Gerçek karısının Truva'da olduğunu düşünen Menelaos'u buna inandırmak için Helene çok dil döker. Sonunda onu gerçek Helene olduğuna inandırır ve Hera'nın bu duruma sebep olduğunu anlatır. Karısının gerçek Helene olduğunu anlayan Menelaos onu Mısır'dan götürmek istese de bunu yapabilecek güce ve gemiye sahip değildir. Theoklymenos'un kız kardeşi Theonoe sarayda olan biteni ilk duyan kişi olduğu için ona gidip durumu anlatırlar ve kardeşine söylememesini rica ederler. Theonoe onlara yardım eder ve Mısır'dan kaçmak için bir plan yaparlar. Bu planda Menelaos, Truva'dan gelmiş bir haberci kılığına bürünür. Helene'e kocasının ölümünü haber vermek için gelmiştir. Helene de kocasına yas tutmak için gemiyle denize açılıp orada tanrılara kurban sunması gerektiğini, aynı zamanda kendisine haber getiren kişinin de silahlanıp orada kocasına saygı göstermesi gerektiğini anlatır. Bu imkânlar sağlanırsa Theoklymenos ile evleneceği sözünü verir. Theoklymenos Helene'e tüm imkânları sağlamaya yemin eder. Onlara gemi, mühimmat ve asker açısından yardım eder. Helene ve Menelaos gemi ile uzaklaşır

ve Theoklymenos başına gelenleri sonradan anlar, fakat Helene'in mutlu olması için tanrılara dua eder. Eser, Helene ve Menelaos'un mutluluğu ile sona erer.

Selahattin Batu'nun, beş perdelik manzum tragedya olarak kaleme aldığı "*Güzel Helena*"da olay M.Ö. 5. yüzyılda Truva Savaşı'nda geçmektedir. Eserin kahramanları Yunanlılar ve Truvalılar olarak ayrıldığında, Yunan cephesini Agamemnon, Menelaos, Ahilleus ve Nestor oluştururken; Truva cephesinde ise Priamos, Hekuba, Polüksenea, Andromakhe, Cassandra ve Paris vardır. Helena ve Kalkhas ise önce Yunan cephesindeyken daha sonra Truva tarafına geçmişlerdir. Tragedyanın birinci perdesi dört sahneden oluşmaktadır. Bu dört sahne savaştan kesitler sunar. Yunan tarafında İlyos'un terk edilip edilmemesi konusunda çatışma yaşanmaktadır. Koro, savaşçılara Truva'ya gelmelerinin sebebinin Helena olduğunu hatırlatır. Agamemnon savaştan çekilme isteğindeyken Ahilleus buna karşı çıkar ve aralarında ufak bir itiş kakış meydana gelir. Bu perdede aynı zamanda Helena'nın Paris tarafından zorla kaçırıldığı anlatılmaktadır. Birinci perdenin son sahnesi bir habercinin gelip Agamemnon'a yardım gemilerinin geldiğini haber vermesi ile biter. İkinci perdede Yunanlılar İlyos'a girip herkesi öldürmeye başlar. Hektor Ahilleus tarafından öldürülür. Andromakhe bunun sorumlusu olarak Helena'yı görür. Yunanlıların İlyos'un sokaklarında herkesi öldürdükleri haberi üzerine Helena ülkeyi terk etmek ister; fakat Paris buna karşı çıkar. Üçüncü perde Ahilleus'un Hektor'un ölüsünün başında durması ile başlar. Koro Ahilleus'a övgüler yağdırırken, Ahilleus da Hektor'un ölüsüne karşı onun kahramanlıklarından söz eder. Yine bu perdede Hektor'un eşi Andromakhe Agamemnon'dan eşinin ölüsünü almak ister, fakat bu duruma sinirlenen Agamemnon, Andromakhe ve bebeğinin ölüm emrini verir. Bu sahnede Ahilleus artık Yunanlıların Truva halkına yaptığı eziyet karşısında vicdan azabı çeker ve olanlara karşı çıkmaya çalışır. Bu perdede Priamos'un sarayı düşmemektedir. Koro savaşın Helena için çıktığını dile getirmeye devam eder. Dördüncü perde Priamos'un büyük sarayının salonunda başlar. Muhafızların ortasında Truva kızları esir alınmıştır. Cassandra İlyos'un yakılacağını fakat kendilerine bunları yapanların gülmeyeceğini haber vermektedir. Yine bu perdede Ahilleus artık bir şeylere tamamen karşı çıkmaktadır. Agamemnon ile vuruşmaya başlar, fakat bir asker tarafından sırtından hançerlenerek öldürülür. Hekuba bile oğlunun katili olan Ahilleus'un ölümüne çok üzülür. Agamemnon Helena'nın bulunmasını ve şehrin yakılmasını emreder. Beşinci perdede Menelaos, Helena'yı bulur fakat Helena yaptıklarından ve insanlığını kaybetmesinden dolayı onunla dönmekten vazgeçer. Kalkhas da Helena ile birlikte Truva'da kalacağını söyler ve Polüksenea'yı da yanlarına alarak giderler. Eser, Agamemnon ve Menelaos'un da adamlarını yanlarına alarak çıkmasıyla sona erer.

"*Güzel Helena*"nın konusu "*İlyada*"ya benzer. "*İlyada*" gibi "*Güzel Helena*"da savaş alanından kesitler sunmaktadır. "*İlyada*" Akhilleus'un öfkesiyle başlar. Öfkenin nedeni Agamemnon'un Akhilleus'un "*onur ödülü*" Briseis'i elinden almasıdır. "*Güzel Helena*" da öfkeyle başlar; fakat bu öfke savaşın bir türlü bitmemesi ile ilgilidir. Öfkenin sebebi olarak kadın gösterilmez. Kadın unsuru eserde kutsal sayılmaktadır. Savaş, zorla kaçırılmış evli bir kadının ve eşinin şerefının korunması için çıkmıştır.

"*İlyada*" ve "*Helene*"deki kadın unsuru paralellik göstermektedir. İki yazar da savaşın kötülüğü, kırılcılığı ve olumsuzluğu karşısına, anne şefkati, evlat ve eş sevgisini koymuştur. Euripides'in eserinde kadın, tek bir bünyede, yani Helene'in kişiliğinde yansıtılmıştır. Homeros'un Hekuba, Andromakhe ve Helene'de yarattığı duyguların tümü Euripides'in Helene'ine eşittir. "*İlyada*"da ve "*Helene*"de olduğu gibi "*Güzel Helena*"da da kadınlar önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle Helena figürü, bir anne, kocasına sadık bir eş ve yurduna özlem duyan bir vatansever olarak gösterilmiştir.

Eserleri bu çalışmaya konu eden en önemli unsurlar, erkek yazarlar tarafından tragedya türünde yazılmış olmaları, aynı eserden beslenmeleri ve evrensel bir figür olan Helene aracılığıyla kadın imgesi oluşturmalarıdır.

2. Antik Yunan ve Türk Toplumunda Kadın

Yazar, yaşadığı toplumun duygularını, düşüncelerini ve değerlerini eserleri aracılığıyla dile getirir. Bu nedenle edebiyat toplumdan ayrı düşünülemez ve bir eserin oluşum sürecinde toplumun payı göz ardı edilemez. Yazar da birey olarak o toplumun bir parçasıdır. Yaşadığı çevre, sosyal ortam ve içinde bulunduğu şartlar yazarı etkiler ve bu etki de eserlere farklı noktalarda yansır (Gülveren, 2015: 58). Çalışmanın bu bölümünde yazarların içinde yaşadıkları toplumdan bağımsız olamayacakları görüşünden hareketle, eserlerin kaleme alındığı dönemlerde ve tarihî süreç içinde Antik Yunan ve Türk toplum yapısında kadının konumu hakkında bilgi verilecektir. Burada amaç, Antik Yunan ve Türk toplum yapısını karşılaştırmaktan ziyade yazarlardaki kadın imgesinin oluşumunda toplumun ve o dönemde yaşanan olayların etkisini ortaya çıkarmaktır.

En tartışmalı kavramlardan biri olan kadına Antik Yunan'da genellikle olumsuz bir anlam yüklenmiştir. Kadının doğurganlık özelliğine sahip olması onu her ne kadar kutsallaştırırsa da Antik Yunan'da kadın algısı daha çok "zayıflık-güçsüzlük fikriyle özdeşleşmiş, fiziksel doğalarındaki farklılıklar toplumsal algılarda karakter ve iradedeki güçsüzlüğe de kaydırılarak bir kabule dönüşmüştür" (Karaaslan, 2014: 161). Kadın, toplumda kısıtlanmış bir yaşam tarzına sürüklenmiştir. Buna neden olan kişinin Helene olduğu söylenir çünkü Truva Savaşı'nı onun yüzünden meydana gelmiştir (Karaaslan, a.g.e.: 162-163). Bu olumsuz algı ile birlikte kadına yüklenen toplumsal roller evin dışına az çıkan, dinsel ve aile görevlerini yerine getirmesi gereken, eşini seçme hakkı olmayan, tek ödevi çocuk dünyaya getirmek olan bir varlık olarak sınırlandırılmıştır çünkü anne doğurur ve baba da yurttaş yapar (Sevim, 2005: 14). Burada annenin doğayla babanın kültürle ilişkili olduğu çıkarımı yapılabilir. Antik Yunan'da kadının bu durumu demokrasiye geçişin bir sınırlaması olarak belirlemiştir. Kölelerle birlikte demokrasiden yoksun olan kadının karşısında katı bir erkek toplumu yer alır ancak ilkel Yunan toplumundaysa tam tersi durum söz konusudur. İlkel Yunan toplumunda kadın, doğal yaşamla ilişkisi olan, aile ortamında çiftler arası üstünlüğe sahip, çocuk sahibi olmak istediği erkeği kendi seçen ve ailenin başı "*mater familias*" olarak görülmüştür. En büyük yaratıcılar ve doğurganlığı yönetenler de tanrıçalardır. Bu tanrıçaların başında Kybele ve Demeter gelmektedir (Bonnard, 2011: 152-153). Görüldüğü gibi zamanla anaerkil düzenden ataerkil düzene geçişle birlikte Antik Yunan toplumunda kadına atfedilen özellikler değişmiştir. Demosthenes'e ait şu söz "*Zevk için fahişelerimiz, iyi bakılmamız için nikâhsız karılarımız, bize meşru çocuk vermeleri için de eşlerimiz vardır*" (Bonnard, a.g.e.: 155) kadına verilen değeri özetlemektedir. Elbette bu algı kendini edebiyatta da gösterir. Kadın; çaresiz, mantıksız, pasif ve dengesiz görünüme sahiptir. Kendi kendine yeten erkeğin aksine kadın, aile odaklı ve bağımlıdır. Trajedilerdeki erkeklerin çoğu, kadından üstün ve onları idare eden bir görüntü çizer. Kadından beklenen ise boyun eğmesi ve sessiz kalmasıdır. Mitik kaynakların kullanıldığı Yunan tragedyalarında yazarlar, kadınları erkeksi davranışlara büründürür. Bu kadınlar kimi zaman çaresizlik, hüsrân, ve korkuyla hareket eden güçlü aristokrat; kimi zaman pratik, kalıcı, mantıklı insanlardır (Moss, 1988: 518-520). Yazarlar toplumdaki kadını tragedyaya taşırlar ancak ataerkil toplum yapısının aksine hayal gücünde anaerkil bir kadın kahraman yaratırlar (Pomeroy, 1995: 94-97). Euripides tragedyası ise bu düşünceden farklı bir yön çizer:

"Euripides tragedyayı gerçekçilikle ele almaya, kadınları ya da karşılaştıkları içlerine işlemiş toplumsal baskılar içinde, gerçek kusurları ile ya da efsanenin onları tanıttığı gibi, soylu ama oldukları biçimde, tiyatro izleyicilerinin gerçek eşleri, kız kardeşleri ve kızları haline gelecek kadar bildik ve yakın tipler olarak betimlemeye koyulunca bütün Atina'da gürültüler kopardı, kendisine de, kadın düşmanı gibi davranıldı. Euripides kadınlar hakkında ister çok iyi şeyler ister çok kötü şeyler söylesin, durum değişmiyordu: hep kadın düşmanlığı. Euripides, Perikles'in 'Kadınlar hakkında konuşmayın, erdemlerinden söz etmeyin, mutsuzluklarından söz etmeyin' yolundaki buyurgan yönergesine uymamış olmasını, çağdaşları nezdinde, çok pahalı ödedi. O, kadınları sessiz kalamayacak kadar çok seviyordu anlaşılan..." (Bonnard, 2011: 157).

Euripides, tragedyasında toplumu olduğu gibi yansıtmaya çalışmış ve bunda en önemli payı kadına vermiştir. Kadınların erdemlerinden söz edilmemesi, haklarında konuşulmaması ve onların mutsuzluklarından bahsedilmemesi gibi kurallar, onların toplumda baskı altında olduklarını göstermektedir. Euripides ise tragedyasında gerçekliği kullandığı için toplumsal baskı içindeki kadınları, onların kusurlarını, mutsuzluklarını ve çektikleri zorlukları anlatmıştır. Euripides, olması gerekeni değil olanı yansıttığı için kadın düşmanı olarak görülse de aslında onların edebiyattaki sözcüsü olmuştur. Mehmet Fuat, Atina'daki tüm olumsuz kadın algısını tragedyasında yıkan Euripides'i ilk feminist ve ilk gerçekçi yazar olarak kabul eder (Fuat, 1984: 52). O dönem Yunan toplumunda kadına biçilen roller ve yüklenen algıyı yapıtlarında kırmaya çalışması, toplumun yansıması olarak görülebilir. Euripides eserlerinde kadınlara verdiği değer, onun toplumla bir hesaplaşma içinde olduğunun göstergesi olabilir.

Euripides ve Yunan toplumu arasındaki bu çekişme Türk tarafında toplumun kadına bakışıyla farklılık gösterir. Türk toplumsal yapısı göçebelik, İslamiyet ve Cumhuriyet ile birlikte şekillenmiştir. Göçebelik ve İslamiyet'in kabulü ile birlikte kadın algısı değişim göstermiştir. Değişen coğrafyalarla farklı kültürlerin ve dinin etkisi toplumdaki kadın algısını değiştirmiştir. Eski Türk devletlerinde kadın eş ve annedir, aynı zamanda toplumun en küçük birimi olan ailenin kurucusudur. Çocuk dünyaya getirme ve onu eğitme görevi anneye aittir. Kadın sadece anne değil aynı zamanda bir kahraman olarak da nitelendirilmiştir. Önem ve kutsallık atfedilen haklara ana hakkı denmiş ve tanrı hakkı ile eşdeğer görülmüştür (Bars, 2014: 97). Yunan toplumunda olduğu gibi Türk toplumunda da zaman içerisinde kadına olan yaklaşım farklılaşır:

“Eski Türk toplumlarında kadının konumu hakkında yapılan araştırmalara göre özellikle atlı-göçebe kültürün etkili olduğu Türklerde kadın erkek hem yönetim hem hukuk açısından eşit statüde yer almıştır. Fakat İslamiyet'in kabulünden sonra Arap, Fars ve Bizans kültürlerinin etkisiyle Türklerde kadın daha pasif bir konuma itilmiştir (Kaya, 2002: 49-50).

Daha sonra Osmanlı ile birlikte kadın ilköğrenim görenek ailenin yaşatılmasında en önemli paya sahip bir role bürünmüştür. Özellikle çocukların bakım ve terbiyesinde en yetkin kişidir ve erkeklerle birlikte aile yaşamı üzerinde söz sahibidir. *“Osmanlı kadını”* deyişi de böyle bir anlayışın imgesidir (Öztürk, 2004: 280).

Cumhuriyet döneminde Atatürk'ün devrimleriyle birlikte kadının toplumdaki durumu değişmiştir. Kadın-erkek eşitliği, kadına verilen siyasî ve sosyal haklar kadınlara beraber modern toplumun inşasını sağlamıştır (Kırkpınar, 1998: 95). Toplumun en küçük birimi ailenin yöneticisi konumundaki kadın, özelden genele modern Türk toplumunun oluşumunda da en büyük pay sahibi olmuştur. Euripides ve Selahattin Batu'nun eserlerine konu ettiği Helene, genel anlamda toplumlarındaki kadın algısını ortaya koymaktadır. Aralarındaki fark ise Euripides'in toplum düşüncesine karşıt bir söylemle ele alması, Batu'nun ise evrensel bir kadın figüründen hareketle Türk kadınına yansımasıdır. Selahattin Batu eserinde Türk kadının ruhunu Helena'da yansıttığını şöyle ifade eder:

“Neden bir yabancı diye soracaksınız. Niçin bir Türk kızı değil de bir Helen kızı? Ahilleus niçin bir Türk yiğidi değil? Bu soruları cevaplamak çok kolaydır. Ankara'da yazılan bir Güzel Helena, bir Türk eseridir de onun için. Eski Yunan'da da, başka edebiyatlarda da bu düşünce ile ele alınmış bir Güzel Helena dramı yoktur. Eserdeki olaylar, çatışma sebepleri, ana düşünce gibi, Ankara'da kurulmuştur, bütün karakterler de bizim malımızdır. Helena, yüce ruhlu, sevgisi, asilliğiyle tam bir Türk kadınıdır. Adı Türkçe olmasa bile ruhu bizindir. Deyişi, düşünüşü, duyusu bizindir. Kişiliği anamızın, kızımızın, bizim insanımızın, kadınlığımızın çizgileriyle dokunmuştur, Türkçedir. İçimizde sezdiğimiz, yaşattığımız kadındır” (Batu, 1959: viii).

"Güzel Helena"da kadın algısı toplumsal değer ölçütlerinde birebir yansıtılırken, "Helene"de Euripides toplumun kadına bakış açısını farklılaştırmış ve bunu özellikle kadına yüklenen olumsuz imgenin mimarı olarak gösterilen Helene figürü üzerinden yapmıştır. Eserlerin ortak noktası kadın algısını benzer şekilde ele almış olmalarıdır.

3. Euripides'in "Helene" ve Selahattin Batu'nun "Güzel Helena" Eserlerinde Kadın İmgesinin Karşılaştırılması

Helene ve Helena söz konusu eserlerde mit dünyasında bilinen güzelliğinin yanı sıra haksızlığa uğrayan ve derin üzüntüler yaşayan bir kadın olarak resmedilmiştir. Her ikisi de aşk, öfke ve anneliğin getirdiği bir takım duyguları aynı şekilde yaşar. Eserlerde Helene, okura kendisini şu şekilde tanıtır:

"Bana gelince, Sparta gibi ün salmış bir toprak vatanım, Tyndereos da babamdır. Ama aslında doğumum hakkında ortalıkta başka bir söylenti dolaşıyor: güya bir gün, Zeus bir kuğu kılığını girmiş, kanadlarını çırpa çırpa annem Leda'nın yanına gelmiş, bir kartalın izlemesinden kaçır gibi görünerek hileyle yatağına girmenin yolunu bulmuş. Bu hikâyeye inanmalı mı bilmem? Bana Helene adını verdiler" (Euripides, 1964: 4).

Batu da Helena'ya öyküsünü kendisi ağzından anlattırır: *"En güzel masallariyle büyüdüm Hellas'ın/ Babam tanrı Zeus, anam Leda'ydı adıyla /Bir sabah, ağarırken zaman, Olympos'tan/ İnmişim bir beyaz kuğunun kanadıyla"* (Batu, 1959: 23). Görüldüğü gibi eserlerde anlatılan kadın bir tanrı kızıdır ve toplum tarafından ona verilen değer kutsallıkla ilgili olması beklenir. Yazarlar tarafından Helene'ye bahsedilen önemli özellikler; annelik, şefkat, eşe duyulan sevgi ve sadakat olmuştur. Annelik ve şefkat duygusu kişiliklerinin temelini oluşturur. Söz konusu annelik duygusu bireysel değildir. Savaşın tüm yıkıcılığı karşısına konulmuş bir anneliktir. Helene ve Helena kendilerini savaşın sorumlusu olarak görürler:

"Troia benim yüzümden, benim canlar kıyan, herkese kötülüğü dokunan bu uğursuz adım yüzünden, korkunç bir yangının kemiri alevleri içinde kül olmuş gitmiş. Annem Leda, kahpeliğimin ona verdiği keder yüzünden boynuna bir ip takarak canına kıymış (...) Vatanımın bir çift süsü olan ikiz kardeşlerim Kastor'la Polydeukes'e gelince, onlarda... kaybolmuşlar" (Euripides, 1964: 17).

Helene'in bu sözlerinde kadın ve aile hayatı arasındaki ilişki görülebilir. Helene'nin Paris'le kaçtığı düşüncesi geride bıraktığı ailesinde onur meselesi olarak görüldüğü, toplum nezdinde kabul edilmeyen bir davranış olduğu ve toplumun kadından eşine karşı sadık olmasını beklediği çıkarımı yapılabilir. Özellikle annesinin duruma dayanmayıp canına kıyması toplumsal baskı ve normların bir zorlaması şeklinde değerlendirilebilir.

"Güzel Helena" da bu durum ailesel boyuttan çok millî bilince dayalıdır. Helena başına gelen durumdan ötürü ailesinden çok ülkesini düşünen bir kadındır: *"Kızlar Korosu/ Senin için ordular dövuştü titremeden,/Şehirler yas giyindi, nehirler kıvıltı aktı,/Kimler senin yoluna can verdi ah demeden"* (Batu, 1959: 26). Koronun bu sözleri üzerine Helena'nın duyguları şu şekildedir:

"Ölen her yurttaşım da beni öksüz bıraktı./ Dökülen her damla kan damarlarımdan aktı/ Gerçi bir yeni vatan oldu bana Troya" [...] Ama hâlâ gözümde tütüyor güzel Hellas/ Kocam, çocuğum, yuvam, evim, vatanım, hepsi.../Çınlıyor kulağımda akışı Öratas'ın,/ İsparta'nın dağları, güzel yurdumun sesi./ Ruhumla kokluyorum vatani, denizi (Batu, a.g.e.: 26-27).

İki figür açısından değerlendirildiğinde toplumun kadına yüklediği vasıfların sözlere yansıdığı görülmektedir. "Helene"de kadın çekirdek aileyi temsil etmektedir. Bu nedenle kadının yaptığı bireysel bir hatadan tüm aile sorumlu tutulmaktadır. "Güzel Helena" da ise Türk toplumsal yapısının

kadına bakışı doğrultusunda aileden devlete kadının ailesini vataniyle eş değer tuttuğu Helena'nın sözlerine yansımıştır.

Helene ve Helena'nın duyguları özele indirgendiğinde annelik duygusu ve eş olma durumu daha ağır basmaktadır. Annelik duygusu söz konusu iki figürde de farklı yoğunluklarda hissedilmektedir. Helene daha çok kızının geleceğini düşünen bir annedir: *“Haksız bir suçlama; fakat kurbanı olmaktan kurtulamıyorum. Yuvamın süsü ve kendisi ile övündüğüm kızım gene de bu yüzden kocasız kalıyor, saçlarına ak düştüğünü görüyor”* (Euripides, 1964: 20). Bu sözlerde anne yazgısının kızında devam edeceği anlayışı hâkimdir. Toplumda kişiler tarafından yapılan hataların gelecek kuşakları etkilediği ve özellikle Helene'nin kızı için üzülmesinde toplumun bakış açısının ön planda olduğu görülebilir. Helene, kızının kendisi yüzünden mutsuz olacağı kaygısını güder. Burada aslında o dönemde insanların hangi aileden geldiğinin, nasıl bir aile yapısı içerisinde büyüdüğünün önemi görülmektedir. Helene'i kaygılandıran şey, her ne kadar kendisi olayların içerisinde olmasa da, ona yüklenen kötü namdır. *“Güzel Helena”*da ise isteyerek gelmediğini, zorla kaçırıldığını dile getiren Helena için nam önemli değildir. Çünkü o, olayların içerisinde ve durumları birebir yaşamıştır bu yüzden çocukları için bir gelecek kaygısı gütmemektedir. O, sadece Truva'da yaşadığı yıllar içerisinde çocuklarına duyduğu özlemi kelimelere dökmektedir:

“Ve yüksek sarayında doğurdum İsparta'nın/ Kızım Hermione'yi, oğlum Oephorion'u./ Hala görür gibiyim onların doğduğunu/ Ah, güzel yavrularım, bilmem nereder şimdi?/ Hangi yad kucaklarda gülerler, ağlaşırlar,/ Kim o güzel yüzleri koklayıp öper şimdi?” (Batu, 1959: 24).

Helena'nın bu sözleri de bir kaygı taşımaktadır fakat Helene'in kaygısına benzememektedir. Helene, kızı kendisi yüzünden ileride bir yuva kuramayacağı için üzülmektedir. Helena, Truva'da iken çocuklarını kimin sevdiğini, çocuklarının mutlu olup olmadıklarını merak etmektedir. Her iki annede de sahiplenme ve içselleştirme duygularının yoğun olduğu görülmektedir. Hem Yunan hem de Türk toplumunda kadının anneliğinin cinsiyetinden önce geldiği bu figürler üzerinden yansıtılmıştır. *“Helene”* eserinde bu durum içinde bulunduğu toplumdan farklılaşır çünkü o toplumda kadının tek görevi sadece çocuk dünyaya getirmektir. Çocuğun yetiştirilmesi ve yurttaş olması baba sorumluluğundadır. Euripides, bu kuralı bozmuştur. Helene, çocuk yetiştirmedeki araç olmamış, tıpkı Helena gibi anneliğin hem fiziksel hem ruhsal aşkına erişmiştir.

Her iki kadının da çocuklarının özlemi ve sevgisi yanında, bir de eşlerine olan özlemleri vardır. Birisi Mısır'a gönderilirken diğeri Truva'ya Paris'in yaşadığı saraya getirilir. Her ikisi de kaderine razı gibi görünse de her zaman yaşadıkları karşısında anılarına sığınır. Öncelikle her iki yazar da Helene ve Helena'nın kaçmadığını, kaçırıldığını vurgulamaktadır. Bu da eserlerde kadına verilen değer göstergesidir. Eşini, çocuklarını seven ve mutlu bir evlilik yürüten bir kadının hiçbir sebeple başına kötü olaylar getirmeyeceği ancak başkalarının etkisi ile tüm sahip olduklarını geride bırakmak zorunda kalacağı görülmektedir (Dağ, 2012: 93). Eserlerde kadının toplum yapısındaki statüsü anne ve sadık eş olma özelliği ile erkeklerden ayrılmıştır. Özellikle Euripides, Helene'i bu anlamda fazlaca donatmıştır. Eserin başından sonuna kadar Helene hep kocasına olan sevgisini ve sadakatini dile getirmiştir:

“Ben eski kocama sadık kalmak istediğimden, buraya, Proteus'un mezarı başına, kocama olan bağlılığımı korusun diye diz çöküp yalvarmaya geldim. Bütün Yunanistan'ın tiksintiyle andığı bir adı taşımak felaketi bana yeter; bu memlekette vücudum bari şerefsizliğe düşmekten kurtulsun” (Euripides, 1964: 6).

Helena'nın Helene gibi bir benzeri yoktur. Doğal olarak Helene'in benzerinin gittiği Truva'ya benzeri olmayan Helena kendisi gitmiş ve Paris'le yaşamaya devam etmiştir fakat bu durumdan hoşnut değildir. Akhaların Truva'ya gelmiş olmaları bu bakımdan onun için sevindirici bir haber niteliğindedir. İşte burada Batu, Helena'nın kaçmadığı, kaçırıldığı vurgusunu yapmaktadır: *“Bir azap*

şimdi bana burda geçen her günüm./ Esirim sarayında bir barbarın, Paris/ Kapadı kalbimi surlara tesellisz/. Kocam Menelaos da bitmiyen sevgisiyle/ Beni kurtarmak için çarpışmada durmadan./ Kodu yurdu, yuvayı, koşup geldi ardımdan” (Batu, 1959: 26).

Helena henüz kocası ve onunla beraber olanların asıl geliş nedenini öğrenmediği için onun gelişi için sevinç duymakta ve içinde yaşadığı durumda da kendisini köle gibi hissetmektedir. Görüldüğü gibi yazarlar kadına, özellikle evli kadına verdikleri değer konusunda ortak özellikler taşımaktadırlar. Özellikle Helene’in şu sözleri çok önemlidir:

“Bu kadar acıdan sonra, kendi gönül rızamla, bir de yabancı ile evlenecek, onunla aynı çatı altında yaşayacak ve zengin ziyafetlerinde yanı başında yer mi alacağım? Hayır, hayır. Bir kadın, gönlünün istemediği bir erkekle evlenirse, hayat bile onun için çekilmez olur. İyisi mi ölmeli daha iyi. Evet, ama asil bir ölüm şekli nasıl bulmalı?” (Euripides, 1964: 20).

Aynı şekilde zorla tutulduğunu dile getiren Helena da kocasının sevgisine ihanet etmemiştir. Bunu özellikle Paris’in sözleri ispatlamaktadır: *“Ah Helena! Sen beni onlar için yıllarca/ İnlettin nefretinle, sevmedin bir gün beni./ On yıl istedim seni, on yıl terk ettin beni./ Kaç kere ellerine sarıldım, sessizce/ Uzaklaştın yanımdan. Kimi bir tatlı sözle,/ Kimi bir damla yaşla perdeledin kalbini” (Batu, 1959: 38).* Alıntılar göz önünde bulundurulduğunda, iki kadının da yaşadıkları zor ortamlarda dahi kocalarına olan sadakatlerini her anlamda sürdürdükleri görülmektedir. Öyle ki Helene başına gelebilecekleri varsayarak hayatını sonlandırmayı düşünür fakat bu, geçmişte yaşadıkları için değil, gelecekte yaşayabileceklerini düşünerek verdiği bir karardır. Helene’in burada ileri görüşlülük özelliği de ortaya çıkmaktadır. Helena ise hayatını sonlandırmak yerine Paris’ten sürekli kaçmayı yeğlemiştir. En sonunda da saraydan ayrılmıştır fakat saraydan ayrılmasının nedeni onca yıl kendisini kocasına saklayan bir kadının acı gerçekle yüzleşmesi ve bunun hesabını sormak istemesidir. Burada da Helena’nın adalet sahibi ve olaylara tek pencereden bakmayan, yorumlama yeteneğine sahip biri olma özelliği ortaya çıkmaktadır.

Helene ve Helena kocalarından uzunca bir süre ayrı kalmalarına rağmen ne onlara karşı sevgileri eksilmiştir ne de içinde bulundukları ortamın gerekliliklerini yerine getirmişlerdir. İkisi de utanç duygusu içerisinde kendileri tarafından yapılmayan ama yapılmış gibi yansıtılan davranışlar karşısında özgüvenlerini ve cesaretlerini yitirmemişlerdir. Utanç duygusu içerisinde demiş olmamızın nedeni ise, Helene’in sürekli, Truva’ya götürülen benzeri için söylenen sözleri dile getirmesi, Helena’nın ise kocasıyla yandaşlarının yaptıkları karşısında hissettikleridir:

“Yunanlıların, bugün ağızlarda dolaşan kötü ünümü unutmalarını ve kahpeliğimi düşünecekleri yerde faziletimi anmalarını ne kadar ne kadar isterdim!(...) Önce namuslu kalmama rağmen lekelenmiş bulunuyorum. İnsanın işlemediği bir suçla suçlanması, gerçek bir suçlu olmaktan çok daha kötü...” (Euripides, 1964: 19).

Helena, her ne kadar acı çekse de haklı olanın yanında olmaktan da geri durmaz ve büyük bir utanç içerisinde Priamos ve Hekabe’ye artık yanlarında kalamayacağını söyler:

“Hekuba, kalamam yanınızda artık./ Yüzüm yok bakmaya yüzünüze utançtan/ Boğuluyor sesim kalbimde isyanla./ Ben ki Hellas’a bağlı idim canla,/ Ve yurt oldu bana bu saray on yıl./ Ne acılar çektim, ne kederler gördüm,/ Gözyaşları döktüm odalarında./ Fakat ilk günden daha acılıyım bugün,/ Utanıyor kalbim Tantalos soyundan./ Beni yad bir kucakta yad kodu vatan” (Batu, 1959: 35).

Helene Yunanlıları düşünürken, Helena ise vatanının onu yalnız bıraktığından dem vurur. Böyle düşüncelerinin nedeni ise yıllardır vatanlarından ayrı yerlerde yaşamış ve hem çocuklarının, hem eşlerinin özleminin yanında vatan hasreti de çekmiş olmalarıdır. Bu özlem Helene’in sözlerine şöyle yansımaktadır: *“...Tanrılar beni vatan topraklarından alıp uzak diyarlara getirdiler; burada hür*

ana babadan doğmuş benim gibi bir kadını, bütün sevdiklerinden uzak, bu yabancı topraklarda bir köle gibi yaşama zorunda bırakıyorlar” (Euripides, 1964: 19).

Geride bıraktıkları çocukları ve kocalarının hasretiyle yanıp tutuşurken, bu hasretlerine vatan da eklenir. Biri vatanından ayrı kalmayı köle gibi yaşamaya benzetirken, diğeri tüm güzel davranışlara rağmen kendini vatanından ayrı öksüz hissetmektedir. Sadece kendi vatanlarından ayrı kalmalarına değil, kendileri yüzünden Truva’nın da yerle bir olmasına üzülmektedirler:

“Ey Troia! Zavallı şehir! Seni, içinde hiç payım olmayan bir cinayet mahvetti. Acınacak bir kaderin kurbanı oldun. Kypris’in bir iyiliği olan güzelliğim sana bitmez tükenmez gözyaşlarıyla seller gibi kana mal oldu. Yas yası kovaladı, gözyaşı gözyaşını; her yerde perişanlık, her yerde evladını kaybetmiş analar...Phrygialı genç kızlar, Skamandros sularının kıyılarında kardeşlerinin mezarlarına kesilmiş saçlarından çelenk koydular” (Euripides, a.g.e.: 24- 25).

Helene gibi Helena da Truva için üzülmektedir. Öyle ki Truvalıların acılarını paylaşır ve kocasının savaşı kesmesi ve daha fazla insan ölmemesi için Priamos’un sarayını terk ederek Menelaos’un yanına gider. Tüm bu davranışlarının nedeni, savaşın sebebi olarak kendisini görmesidir:

“Andromakhe, bayram değil benim için bugün./ Sevinmez felakete göğsünde kalbi olan./ O kardeşimdi benim, senin de kocan./ Bu ölüm senin kadar yere serdi beni de.../ Gerçi sebep benim bu büyük acıya./ Fakat insanlık duygusu ölmedi kalbimde./ Yakıyor içimi seni sızlatan acı./ Senin andığın sevinç, kalbime yabancı” (Batu, 1959: 31).

Helena’nın bu sözlerinin sebebi, Ahilleus’un Hektor’u öldürmesinden sonra, Hektor’un karısı Andromakhe’nin bu ölümün sebebi olarak Helena’yı görmesi ve ona karşı nefret içeren sözler sarf etmesidir. Görüldüğü gibi Helene ve Helena da aile ve vatan hasreti içerisindeyken, her ne kadar acı çekseler de, haklı olanın yanında durmaktan da geri kalmazlar. Her iki davranış da aslında acının vatani ve soyu olmadığı, acının karşılığının her dilde ve her yerde aynı olduğunun kanıtıdır. Başlarına ne gelmiş olursa olsun, suçları olmamalarına rağmen kendilerini yaşananların sorumlusu olarak görseler de, kadın benliğinin hiçbir şekilde hiçbir durum karşısında insanları öldürmeyi ve geride kalanları vatansız bırakmayı kabul etmeyeceğini göstermektedirler (Dağ, 2012: 98). İkisi de evrensel insan duygusuna vurgu yapmışlardır.

Adalet duygusu taşıyan kadınlar, sadece etraflarındaki dünyayı sorgulamazlar, özeleştirir de yaparlar. Bu zamana kadar yaşadıklarını, kendilerinden bağımsız yaşananları dile getirmişler ve her zaman haklının yanında olduklarını göstermişlerdir. Sırada ise kendileri vardır:

“Ey Zeus’un sevgilisi Kallisto! Ey Arkadia topraklarının mutlu kızı! Bir zamanlar Zeus’un yatağına bir hayvan gibi dört ayakla tırmandığın halde, sen annemden çok daha fazla lütfâ uğradın; yabani bakışlı, kızıl renkli bir dişi aslan şeklini aldın, bütün dertlerinden kurtuldun. Merops’un kızı Titanis de öyle. O da şimdi ne kadar mutlu! Onu da bir zamanlar Artemis, Korodan kovarak altın boynuzlu bir dişi geyik yapmıştı, güzelliğini kışkandığı için. Bana gelince, güzelliğim beni de, Troia surlarını da, Akhai’ları da mahvetmekten başka bir şeye yaramadı” (Euripides, 1964: 25).

Helene, karşılaştırma yaparak kendi güzelliğinin sadece kendisini değil Truva’yı ve Akhalıları da mahvettiğini dile getirir. Aslında Helene’in bu sözlerinden, Zeus’un onu da diğerleri gibi bir hayvana çevirmesinin onu daha mutlu edeceği düşüncesi çıkarılabilir çünkü bahsettiği kişiler de güzellikleri nedeniyle tanrıların gazabına uğramışlardır. Burada hem kendini hem de tanrıları sorgulamaktan çekinmez. Eğer o da bir hayvana dönüşseydi tüm bu yaşadıklarını yaşamayacak ve kendi tabiriyle adına kara çalınmayacaktı. Helena’nın şu sözleri de dikkate değerdir:

"Ve mülk saydı beni uğrumda ölenler.../ Sormadı hiç biri kalbimi, sevgimi,/ Neydi hayallerim, nelerdi sevincim?/ Hellas'ta neydi adım, İlyos'ta kimim?/ Ağırlandıysa eğer bir zaman şarkılarla,/ Ne kalbim, ne ruhumdu övdükleri bende,/ Sayılan, ağırlanan bir mülktü, vücudumdu./ Adıma ölmediler İlyos'ta gömülenler" (Batu, 1959: 81).

Helena bu sözleri sadece kendisi için değil, tüm kadınlar için söylemiştir. Kadının kalbinin ve ruhunun değil, vücut güzelliğinin övüldüğünden, hayallerinin hiçe sayılarak bir adının bile olmadığından yakınmaktadır. Helena, kendisinden hareketle, bütün kadınların sözcüsü olmuş ve kadınların meta olarak görülmesini eleştirmiştir. İki kadın da görüntüleri yüzünden acılar çektiklerini, kimsenin onların iç güzelliğinin farkında olmadıklarını dile getirmişlerdir. Helene bir hayvana dönüşmüş olmayı dilemiş, Helena ise yaşananlardan ve kötü insanların yaptıklarından dolayı acı çekmiştir.

SONUÇ

Bu çalışmada Euripides'in "Helene" ve Selahattin Batu'nun "Güzel Helena" eserleri feminist edebiyat eleştirisi verileri ışığında karşılaştırmalı bir şekilde incelenmiştir. Eserlerin baş figürü konumundaki Helene ve Helena'dan hareketle erkek yazarların gözünden kadın imgesi belirlenmeye çalışılmıştır. Kadının toplumdaki yeri, kadına verilen özelliklerin neler olduğu, toplumsal yaşamdaki kadın algısının yazarların bakış açısına ve eserlere hangi noktalarda yansıdığı irdelenmiştir. Her iki yazar da evrensel bir figür aracılığıyla kadın imgesi oluşturmuşlardır. Euripides'in içinde bulunduğu toplumun aksine bir tavır sergilemiş olduğu tespit edilmiştir. Diğer taraftan Selahattin Batu kendi toplumsal, kültürel ve dönem öğelerini yansıtabildiği bir Helena kaleme almıştır.

"İlyada" destanından etkiler taşıyan her iki eserde de Helene ve Helena figürlerine aynı özellikler verilmiştir. Dikkat çeken nokta, her iki yazarın da bu figürü fiziksel güzelliği ile değil ona kazandırdıkları benzer kişisel özellikleri ile betimlemeleridir. Savaşın ve haksızlığın egemen olduğu topraklarda ve toplumlarda kadın annelik, sadakat ve vatanseverlik duygularıyla bezenerek tüm olumsuzlukların karşısında durmuştur. Toplumsal ölçütlere paralel olarak değerlendirildiğinde Batu da Euripides de olanı ifade etmiştir.

Helene ve Helena sadece kendi çocukları için üzülmemişlerdir. Savaşta ölen bütün çocuklar ve çocuklarını kaybeden anneler için derin üzüntü duymuşlardır. Yine şefkat de bu duygu aracılığıyla ortaya çıkar. Yazarlar savaşın tüm yıkıcılığının karşısına anne sevgisi ve şefkatini koymuşlardır çünkü savaş, erkek egemenliğinin yoğun olduğu bir durumdur. Hem Euripides, hem Selahattin Batu kadının kırılganlığını, hassasiyetini ve acıma duygusuyla beraber şefkatini Helene ve Helena'ya bahsetmiştir.

Helene ve Helena figürleri merhametli anne, sadık eş ve vatansever bireyler olarak resmedilmişlerdir. Eril bir niteliğe sahip savaş ortamının, akıtılan kanlara sebep olduğu düşüncesiyle olumsuz nitelik yüklenen kadına, merhamet, şefkat ve duygu yüklemesiyle olumlu bir imaj çizilmiştir.

KAYNAKÇA

- Akarsu, Bedia (1998). *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, 7. Baskı, Ankara: İnkılâp Kitabevi.
- Bars, Mehmet Emin (2014). "Ak Kağan Destanında Kadın Tipi", *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, Sayı: 3/3: 94-111.
- Batu, Selahattin (1959). *Güzel Helena*, Ankara: Maarif Basımevi.
- Bonnard, André (2011). *Antik Yunan Uygarlığı 1*, İstanbul: Evrensel Basım Yayın.

- Dağ, Ülfet (2012). "Euripides'in 'Helene' ve Selahattin Batu'nun 'Güzel Helena' Eserlerinde Mitik Unsurların Karşılaştırılması", Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir: *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Donovan, Josephine (1989). *Feminist Literary Criticism Exploration in Theory*, Kentucky: The University Press of Kentucky.
- Edman, Timuçin Buğra- Öztürk, Burcu (2018). "Truva'nın Sonu, Sürmekte Olan Bir Çatışmanın Başlangıcıdır: Homeros, Nâzım Hikmet ve Epik Destanlar", *Turkish Studies*, Sayı: 13/20: 423-435.
- Erhat, Azra (1993). *Mitoloji Sözlüğü*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Euripides (1964). *Helene*, Çeviren: Vahdi Atay, II. Baskı, Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Fink, Gerhard (1995). *Antik Mitolojide Kim Kimdir*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Fuat, Mehmet (1984). *Tiyatro Tarihi*, İstanbul: Varlık Yayınları.
- Gülveren Bay, Özlem (2015). "Edebiyat Sosyolojisi Bağlamında Toplumsal Gerçekliğin Edebî Esere Yansması: 'Safahat Örneği'", *Uluslar arası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 8/39: 58-69.
- Humm, Maggie (2002). *Feminist Edebiyat Eleştirisi*, İstanbul: Say Yayınları.
- Karaaslan, Derya (2014). "Antik Yunan'da Kadın Olmak", *Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt:1/2: 159-174.
- Kaya, Muharrem (2002). "Türk Halk Anlatılarında Kadın", *Toplumbilim*, Sayı: 15: 49-54.
- Kırkpınar, Leyla (1998). "Cumhuriyet ve Kadın", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 3/8: 93-114.
- Latacz, Joachim (2006). *Antik Yunan Tragedyaları*, Çeviren: Yılmaz Onay, İstanbul: Mitos Boyut Yayınları.
- Moran, Berna (2014). *Edebiyat Kuramları ve Eleştirisi*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Moss, Leonard (1988). "The Critique of the Female Stereotype in Greek Tragedy", *An Interdisciplinary Journal*, Sayı: 71/4: 515-532.
- Öztürk, Cemil (2004). *Türk Tarihi ve Kültürü*, Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Plain, Gill- Sellers, Susan (2007). *A History of Feminist Literary Criticism*, New York: Cambridge University Press.
- Pomeroy, Sarah B. (1995). *Goddesses, Whores, Wives, and Slaves Women in Classical Antiquity*, New York: Schocken.
- Rosenberg, Donna (2003). *Dünya Mitolojisi: Büyük Destanlar ve Söylenceler Antolojisi*, Ankara: İmge Kitabevi.
- Sevim, Ayşe (2005). *Feminizm*, İstanbul: İnsan Yayınları.
- Ünlü, Mahir- Özcan Ömer (2003). *20. Yüzyıl Türk Edebiyatı*, Cilt: III, Bölüm: II, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Zerenler, Dilek (2005). "Helene ve Güzel Helena Adlı Oyunların Konu Bakımından Karşılaştırılması", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 17: 203- 211.